

ปฏิบัติการทางวาทกรรมในวัฒนธรรมสมัยนิยมผ่านเพลงลูกทุ่งไทย

Discursive Practices in Pop Culture through Thai Country Music

Piyaluk Potiwan

Rajabhat Maha Sarakham University

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้ เป็นความพยายามที่จะสะท้อนให้เห็นถึงการช่วงชิงอำนาจบนปฏิบัติการทางภาษา และวัฒนธรรมที่สะท้อนออกมาในวัฒนธรรมสมัยนิยมผ่านเพลงลูกทุ่งไทย ในลักษณะที่ถูกเชื่อมโยงให้เข้ากับระบบเศรษฐกิจของระบบทุนนิยม วัฒนธรรมสมัยนิยมของเพลงลูกทุ่งไทยนั้น ถูกแปรสภาพในรูปแบบของสินค้า ผ่านปฏิบัติการทางภาษาในรูปแบบต่างๆ ที่กระบวนการผลิตได้กระทำขึ้นเพื่อตอบสนองอุปทานของผู้บริโภคในแต่ละยุคแต่ละสมัย รวมการต่อสู้แข่งขันเพื่อช่วงชิงความหมายและการสร้างพื้นที่ทางสังคมให้กับผลงานเพลงลูกทุ่งและศิลปินลูกทุ่ง จนกระทั่งได้กลายเป็นประเด็นสำคัญของการโต้แย้งเกี่ยวกับวัฒนธรรมมวลชนกระแสหลักระบบชนชั้นและการครอบงำ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์ของเพลงลูกทุ่งที่เกิดขึ้นได้กลายเป็นความชอบธรรมของการผลิตผลงานตามวัฒนธรรมสมัยนิยม ที่ถูกดึงให้เข้ากับกลไกการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีอิสระที่จะเรียกร้อง ต่อรอง ต่อสู้ หรือกระทำการใดๆ ภายใต้สิทธิอันชอบธรรม ดังนั้นแนวคิดของการผลิตสร้างเพลงลูกทุ่งในสมัยปัจจุบันจึงเป็นการปะทะสังสรรค์ทางความคิด การใช้ปฏิบัติการทางภาษา ตลอดจนความพยายามที่จะปลดปล่อยตนเองจากการถูกครอบงำในวัฒนธรรมแบบเดิม

คำสำคัญ : ปฏิบัติการทางวาทกรรม วัฒนธรรมสมัยนิยม พื้นที่ทางสังคม

Abstract

This article is an attempt to reflect on the power struggle on discursive practices and culture reflected in pop culture through Thai country music. In a way that is linked to the economy of capitalism. Pop culture of Thai country music is transformed into a commodity. Through various types of discursive practices language operations. The production process is done to meet the supply of consumers in each age. Include competitive battles to scramble meaning and create social space for Thai country music and singers. Until it became a major issue of debate on mainstream culture, the class system, and domination, the phenomenon of Thai country music emerged as the legitimacy of pop culture inspired productions. Democratic rule that is free to call a bargain, to fight or to do any righteous thing. So the concept of producing contemporary

Thai country music is a thoughtful encounter. Discursive practices implementation as well as attempts to absolve themselves of being overwhelmed in traditional culture.

Keywords : discursive practices, pop culture, social space

บทนำ

ปัจจุบันคนทั่วไปมักจะได้ยินเสียงเพลงลูกทุ่งอยู่เป็นประจำ จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ก็เป็นการยากที่จะแยกแยะได้ว่าเสียงเพลงที่ได้ยินได้ฟังนั้นเป็นเพลงลูกทุ่ง หรือเป็นเพลงไทยสากลกันแน่ คำถามที่ตามมาคือ อะไรเป็นเส้นแบ่งของประเภทเพลงในยุคปัจจุบันกันแน่ แต่ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตามในความยากของการจัดประเภทนั้น ก็ยังนับได้ว่าเพลงลูกทุ่งยังถูกสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์ว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยมาโดยตลอด

เพลงลูกทุ่งนั้นเริ่มแรกมีพัฒนาการมาจากบทเพลงพื้นบ้านในอดีต ที่มักจะมีเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนทั่วไปในยุคที่ก่อเกิดเพลงพื้นบ้านนั้น ซึ่งส่วนมากจะเป็นเนื้อหาด้านการใช้ชีวิตที่อ้างอิงอยู่บนธรรมชาติ การประกอบอาชีพโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเพาะปลูก การทำไร่ ทำนา ซึ่งมีการปฏิบัติต่อกัน สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนกลายเป็นประเพณีวัฒนธรรมประชาชน หรือที่เรียกกันว่า ประเพณีราษฎร์ (Dumronglerd, J., 1990) ต่อมาเมื่อมีการเข้ามาของอารยธรรมจากตะวันตกราวศตวรรษที่ 18-19 ส่งผลให้การละเล่นพื้นบ้าน หรือแม้แต่จากเล่นดนตรีของสังคมไทยนั้น เปลี่ยนแปลงไปพัฒนาการทางด้านเครื่องดนตรีที่ทันสมัยได้ก่อกำเนิดเพลงรูปแบบใหม่ขึ้นมา ที่รู้จักดีในชื่อของ “เพลงไทยสากล”

ในราวปี พ.ศ. 2474 เพลงไทยสากลได้รับความนิมอย่างรวดเร็ว โดยมีสาเหตุจากการนำมาประกอบเป็นส่วนหนึ่งของการฉายภาพยนตร์ ซึ่งเดิมในอดีตภาพยนตร์นั้นยังไม่มีเสียง เป็นเพียงการพากษ์ และมีเพียงภาพเคลื่อนไหวเท่านั้น ด้วยเหตุนี้เจ้าของภาพยนตร์ จึงได้นำเพลงไทยสากลมาเปิดเพื่อเป็นการเร้าอารมณ์ของผู้ชมภาพยนตร์ให้มาชมภาพยนตร์มากขึ้น (Eoseewong, N., 1985)

เมื่อย้อนกลับไปในช่วงเวลาดังกล่าว เพลงไทยสากลที่ถือกำเนิดขึ้นมาใหม่ในสังคมไทยนั้น ยังไม่มีการแบ่งแยกประเภทกันชัดเจนว่า เป็นเพลงลูกทุ่งหรือลูกกรุงแต่อย่างใด การร้องเพลงได้มีรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น แต่นักร้องบางคนที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้น มักจะนิยมร้องเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับชีวิตชาวบ้าน คนนอกคนหนุ่มคนสาวตามท้องไร่นา และศิลปินบางคนที่เน้นลักษณะของการร้องแบบไพเราะอ่อนหวาน บ้างก็นิยมร้องแบบแนวคันทรี่ตะวันตก ทั้งหมดนี้ล้วนแต่ทำให้เกิดความหลากหลายของประเภทของเพลงมากขึ้น (Dumronglerd, J., 1990)

การศึกษาเกี่ยวกับเพลงลูกทุ่งที่สำคัญนั้น มีงานเขียนของ จินตนา ดำรงเลิศ ใน “วรรณกรรมเพลงลูกทุ่ง” เมื่อปี 1990 และเจนภพ จบกระบวนวรรณ ในหนังสือ “เพลงลูกทุ่ง” เมื่อปี 2007 งานเขียนนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงวิวัฒนาการที่เกิดขึ้นกับเพลงลูกทุ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ทั้งนี้เป็นเพราะอิทธิพลจากวัฒนธรรมโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม การพัฒนาการทางเทคโนโลยีซึ่งได้แบ่งออกเป็นยุค (Sing-Udom, K., 2012) ดังนี้

ยุคต้น (พ.ศ. 2500 – 2507) ในยุคนี้มีความพิเศษคือเพลงลูกทุ่งนั้น เป็นการผสมผสานระหว่างดนตรีไทยเดิมและดนตรีสากล การเติบโตและการได้มาซึ่งนักร้องในยุคนี้จะเป็นการประกวดมาจากงานต่างๆ ในชุมชน ผ่านการแนะนำจากครูเพลงและการเข้ามาสมัครด้วยตนเองในค่ายเพลงต่างๆ เนื้อหาของเพลงส่วนมากยังเกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตที่ยากลำบาก การไขว่คว้า การต่อสู้กับนายทุน การพรรณนาถึงความยากลำบากในการทำมาหากินตามธรรมชาติ นักร้องลูกทุ่งที่โดดเด่นในยุคนี้มักได้รับ การขนานนามว่าเป็นราชาินีเพลงลูกทุ่ง หรือบิดาแห่งวงลูกทุ่ง เป็นจำนวนมาก

ยุคทอง (พ.ศ. 2508 – 2519) เป็นยุคที่เพลงลูกทุ่งนั้นได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางและศิลปินลูกทุ่งนั้นได้รับโอกาสในการเข้าไปเป็นนักแสดงจำนวนมาก และนักแสดงบางคนก็ผันตัวเองมาเป็นนักร้องลูกทุ่งด้วยเช่นกัน ในยุคนี้เพลงลูกทุ่งนับว่าเป็นความฝันของชาวบ้านจำนวนมาก เป็นอาชีพที่ได้รับความนิยมและพยายามไขว่คว้า ซึ่งยุคนี้ได้มีศิลปินลูกทุ่งหน้าใหม่จากชาวบ้านต่างจังหวัดเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ในส่วนของเนื้อหาเพลงเริ่มขยับออกมาจากวิถีชีวิตในท้องไร่ท้องนาเนื่องจากว่าได้รับอิทธิพลจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป อีกทั้งในยุคนี้มีเหตุการณ์ทางการเมือง เช่น 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 ขึ้น ประกอบกับการก่อเกิดเพลงเสียดสีการเมืองและสังคมที่เรียกว่า “เพลงเพื่อชีวิต” ก่อกำเนิดขึ้น ซึ่งทั้งหมดนี้มีอิทธิพลต่อเนื้อหาเพลงลูกทุ่งที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งส่วนมากจะกล่าวถึงการเอาใจเปรียบจากระบบทุน จากนายทุน ความยากไร้ลำบากของผู้ใช้แรงงานที่อพยพเข้ามาทำงานในเมืองหลวง และการสูญเสียที่ดินในถิ่นกำเนิด เป็นต้น

ยุคแสงสีและคอนเสิร์ต (พ.ศ. 2520 – 2529) ในยุคนี้เป็นยุคหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองซึ่งมีผลต่อวงการเพลงลูกทุ่ง ในลักษณะของการขาดแคลนนายทุนที่สนับสนุน วงลูกทุ่งจำนวนมากได้ปิดตัวลง ประกอบกับกระแสการไปใช้แรงงานในต่างแดน เช่น ประเทศในแถบตะวันออกกลาง เนื้อหาของเพลงลูกทุ่งจึงแปรเปลี่ยนไปตามกระแสสังคม นั่นคือเนื้อหาเพลงในยุคนี้สะท้อนถึงการใช้ชีวิตในต่างแดน อีกทั้งการเข้ามาทำงานในเมืองหลวงของผู้หญิงจากต่างจังหวัด ก็ก่อให้เกิดเพลงการต่อสู้เพื่อใช้ชีวิตของผู้หญิงตามโรงงานอุตสาหกรรม และการออกหักรักคุดจากการถูกคนกรุงหลอกหลวง ในช่วงปี 2521 เทคโนโลยีทางการด้านการอัดเสียงเจริญก้าวหน้ามากขึ้น ประกอบกับการเกิดขึ้นของบริษัทผลิตเพลง หรือค่ายเพลง ซึ่งในการอัดเพลงของศิลปินแต่ละครั้งจะใช้งบลงทุนจำนวนมาก และเพื่อให้คุ้มกับการลงทุน จึงต้องมีวิธีทำให้คนในสังคมรู้จักเพลงหรือศิลปิน ผ่านการจ้างเปิดเพลงที่ต้องการนำเสนอตามสถานีวิทยุ โทรทัศน์ และการเปิดเวทีเพื่อจัดการแสดงหรือที่เรียกว่าการเปิดคอนเสิร์ต

ยุคดิจิทัล (พ.ศ. 2530 – 2549) ในยุคนี้เป็นยุคที่พลิกผันทั้งเนื้อหาเพลงและศิลปิน ทั้งนี้เพราะอิทธิพลของระบบทุนและธุรกิจของค่ายเพลงที่ต้องแข่งขันสร้างสรรค์ผลงาน การทำงานในยุคนี้เป็นการทำงานแบบแยกส่วน เช่น การแต่งเพลง การเรียบเรียงเสียง การบันทึกเสียง รวมทั้งการคัดเลือกศิลปินที่ไม่ได้มาจากการไขว่คว้าของคนต่างจังหวัด แต่เกิดมาจากการประกวดร้องเพลงตามเวทีต่างๆ และต้องขึ้นอยู่กับความต้องการของเจ้าของธุรกิจค่ายเพลง ศิลปินที่ถูกคัดเลือกจะได้รับการจัดวางบุคลิกและการแต่งตัวให้เป็นไปตามลักษณะเพลงที่เจ้าของค่ายเพลงต้องการให้เป็น มีการทำสัญญาระหว่างศิลปินและเจ้าของค่ายเพลง ในยุคนั้นบทบาทของครูเพลงในอดีตเริ่มถดถอยและไม่ได้รับความสำคัญ ส่วนเนื้อหาของเพลงนั้นมีความหลากหลาย บ้างก็มีการผสมผสานเนื้อหาบางท่อนของเพลงด้วยเพลงพื้นเมืองของภูมิภาคต่างๆ เช่น อีสาน เหนือ ใต้ เพื่อบอกอัตลักษณ์และที่มาของศิลปินว่ามาจากที่ใด นอกจากนี้แล้วยังพบว่า เพลงลูกทุ่งได้มีมิติทางกฎหมาย ทั้งนี้เพราะมีการละเมิดลิขสิทธิ์ เกิดปรากฏการณ์ใหม่ของเทปผีซีดีเถื่อน และได้นำกฎหมายคุ้มครองลิขสิทธิ์ทางปัญญามาใช้ในวงการเพลง

ปฏิบัติการทางสังคมในวัฒนธรรมสมัยนิยมของเพลงลูกทุ่งไทย

เมื่อก้าวถึงวัฒนธรรมสมัยนิยม หรือ Pop Culture, Pop Cultural หรือ Popular Culture มีการใช้ภาษาไทยในหลายคำ เช่น วัฒนธรรมสมัยนิยม วัฒนธรรมประชานิยม วัฒนธรรมร่วมสมัย วัฒนธรรมกระแสนิยม แต่ถึงอย่างไรก็ตามคุณลักษณะที่จะเรียกว่าวัฒนธรรมสมัยนิยมได้จะต้องประกอบไปด้วยเกณฑ์ คือ เป็นสิ่งที่ชื่นชอบของผู้คนในสังคมเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งยังถือว่าเป็นสิ่งที่ได้รับการออกแบบมาหรือผลิตขึ้นมาเพื่อให้คนจำนวนมากชื่นชอบ ทั้งนี้โดยหวังผลทางการด้านการค้า การสร้างกำไรในทิศทางของกระแสบริโภคนิยมในระบบทุน แต่ในมุมมองของนักวิชาการกลับมองว่า วัฒนธรรมสมัยนิยมนั้นมีความหมายที่หลากหลายขึ้นอยู่กับมุมมองและการวัดด้วยคุณค่าที่ต่างกัน

วัฒนธรรมมวลชน (Mass Culture) นับว่าเป็นเรื่องเดียวกันกับวัฒนธรรมสมัยนิยม ซึ่งมีกระแสเป็นที่รู้จักเมื่อปลายศตวรรษที่ 19 และเริ่มได้รับความสนใจเมื่อต้นศตวรรษที่ 20 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับการปฏิวัติอุตสาหกรรม ซึ่งยุคนี้มีการขยายตัวของการผลิตสินค้าเพื่อมวลชนจำนวนมาก สินค้าถูกทำให้เหมือนกันเพื่อตอบสนองคนที่ต้องการบริโภค และความเป็นเมืองมีการขยายตัวผู้คนในยุคนี้ต้องการความสะดวกสบาย สินค้าในอุตสาหกรรมจึงมีความจำเป็นวัฒนธรรมแบบนี้จึงถูกมองว่าเป็นวัฒนธรรมบริโภคภายใต้ระบบกลไกของตลาดและกระแสการไหลบ่าของระบบทุนนิยม อีกทั้งยังถูกนำไปเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมทางการเมืองที่ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพเป็นสังคมประชาธิปไตยที่อาศัยเสียงของประชาชนในการเลือกตั้ง นั่นคือวัฒนธรรมสมัยนิยมเกี่ยวพันกับระบบทุนนิยม การผลิตสินค้าในอุตสาหกรรมและการเมืองแบบประชาธิปไตย (Duangwiset, N., 2015) แต่เมื่อนำแนวคิดของวัฒนธรรมสมัยนิยมมาศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับวงการเพลงลูกทุ่งจะพบว่ามีส่วนที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับวัฒนธรรมมวลชน ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากระบบของการเติบโตของธุรกิจบันเทิงที่มุ่งการผลิตแบบหวังผลกำไรและเป็นความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนสองกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคดิจิทัลของเพลงลูกทุ่ง ที่พบว่ากลุ่มนายทุนหรือเจ้าของกิจการกับกลุ่มแรงงานที่เป็นศิลปิน โดยกลุ่มแรก คือ ผู้ที่มีบทบาททางเศรษฐกิจ มีอำนาจทางการผลิต และสามารถชี้นำทางความคิด ส่วนศิลปินนั้นเป็นผู้ที่ต้องปฏิบัติตามที่กลุ่มแรกต้องการ ทั้งนี้เป็นเพราะตติสสัญญาของข้อตกลงจึงส่งผลให้ไม่มีอำนาจและถูกควบคุมในระบบทุนนิยม ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของธุรกิจหรือนายทุนกับศิลปินนี้เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โดยที่เจ้าของธุรกิจนั้นพยายามยึดเหนี่ยวตัวตนและภาพลักษณ์ให้กับศิลปิน ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้สำหรับฟูโกต์แล้วมองว่าร่างกายของมนุษย์ไม่ใช่ร่างกายตามธรรมชาติ แต่เป็นเรือนร่างของสังคมกับศิลปินลูกทุ่งก็เช่นเดียวกันนั่นคือบน “ร่างกาย” ของศิลปินนั้นถูกความสัมพันธ์เชิงอำนาจครอบงำและถูกกำกับด้วยเอกสารทางกฎหมายและสัญญาของข้อตกลงที่มีต่อเจ้าของธุรกิจ ดังนั้นอำนาจในการกำกับเรือนร่างนี้จึงมีทั้งที่เป็นการเมือง เช่น การแต่งกายที่มีมิติ รัศมี เมื่อต้องเข้าร่วมพิธีกรรมที่ได้รับเชิญจากหน่วยงานของทางราชการ แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องแต่งกายตามที่เจ้าของธุรกิจบันเทิงอยากจะทำให้เป็นเพื่อโปรโมทเพลงหรือประชาสัมพันธ์ศิลปินให้สังคมรู้จักในภาพลักษณ์ที่เจ้าของธุรกิจต้องการ

ในปรากฏการณ์นี้นักคิดในสกุลแฟรงก์เฟิร์ต เช่น แมกซ์ ฮอร์กไฮเมอร์ (Max Horkheimer) ทีโอดอร์ ออดอร์โน (Theodor Adorno) วอลเตอร์ เบนจามิน (Walter Benjamin) ลีโอ โลเวนธาล (Leo Lowenthal) และเฮร์เบิร์ต มาร์คัส (Herbert Marcuse) เชื่อว่าเมื่อฝ่ายศิลปินนั้นถูกเอารัดเอาเปรียบแต่เจ้าของธุรกิจจะได้ประโยชน์จากศิลปินอย่างเต็มที่ และสิ่งที่เกิดขึ้นนี้เรียกว่า “อุตสาหกรรมวัฒนธรรม” (Culture Industry) (Adorno & Horkheimer, 1972)

ในขณะที่ ธีโอดอร์ ออดอร์โน (Theodor Adorno) นักคิดคนสำคัญเชื่อว่าความสัมพันธ์ของเจ้าของธุรกิจและศิลปินนั้นตั้งอยู่บนความสัมพันธ์ทางสังคมในระบบทุนนิยม ซึ่งมีบทเพลงเป็นสินค้าและมูลค่าของการแลกเปลี่ยน แต่ในขณะที่เดียวกันหากจะนำแนวคิดของ มิเชล ฟูกูต์ (Michel Foucault) มาร่วมวิพากษ์ปรากฏการณ์นั้น สามารถเชื่อได้ว่าในความสัมพันธ์ทางสังคมในระบบทุนนิยมนั้นไม่ได้มีแค่บทเพลงเท่านั้นที่เป็นสินค้าและสื่อกลางของการแลกเปลี่ยน นั่นคือวาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อพยายามและอธิบายถึงการขายบทเพลง แต่ในความเป็นจริงของการซื้อขายนั้น มีลักษณะของความเป็นเพศ การแต่งกาย และลีลาของการแสดงที่ถือว่าเป็นสินค้าด้วยเช่นกัน ทั้งนี้เป็นเพราะความต้องการของสังคมและกลไกการตลาดที่ส่งผลให้ธุรกิจเพลงและนักแต่งเพลง รวมทั้งทีมงานสร้างสรรค์ต้องผลิตสินค้าออกมาตอบสนองความต้องการของตลาด

ในปัจจุบันลักษณะของเนื้อหาเพลงลูกทุ่งได้นำเอาความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคมมาประพันธ์ออกมาเป็นบทร้องซึ่งแตกต่างไปจากในอดีตที่มุ่งอธิบายความยากลำบากของการใช้ชีวิตในท้องไร่ท้องนาการใช้ชีวิตแรงงาน หรือแม้แต่การพำนักความรักที่บริสุทธิ์แบบสาวหรือหนุ่มชาวบ้านตามชนบท แต่จะอย่างไรก็ตามในอดีตถึงปัจจุบันเนื้อหาเพลงยังวนเวียนอยู่กับเรื่องราวของความรักเป็นจำนวนมาก นั่นเป็นหลักฐานที่สำคัญที่จะสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของชายและหญิง แต่ถึงอย่างไรก็ตามบนความสัมพันธ์นี้ก็ได้หมายความว่าเนื้อหาที่แสดงออกมานั้นยังเป็นรูปแบบเดิม บทเพลงในยุคปัจจุบันให้ความสำคัญกับลีลาและเสรีภาพตามหลักสิทธิมนุษยชน ความรักได้แปรเปลี่ยนไป มีการให้ความหมายที่ไม่เหมือนเดิม อีกทั้งยังพบว่าลีลาของการแสดงออกทางเพศของบุคคลที่เป็นเพศทางเลือกมีมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากบทเพลงจำนวนมากที่รำพันถึงความยากลำบากในความรักของเพศทางเลือก (Potiwat, P., 2011)

บทเพลงลูกทุ่งจำนวนมากมีเนื้อหาที่สองแง่สองง่าม แต่กลับได้รับความนิยมอย่างสูง หลายๆ บริษัทเพลงใช้ลักษณะของการสร้างเพลงขึ้นมาทีละเพลงมากกว่าจะสร้างเป็นอัลบั้มเต็ม และใช้ลักษณะของการเผยแพร่ผ่านช่องทางที่ทันสมัยในยุคที่เทคโนโลยีการสื่อสารเติบโต จึงเป็นเรื่องยากที่หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องจะดำเนินการตรวจสอบก่อนที่เพลงจะขยายออกไปสู่สังคม แม้ว่าจะมีความพยายามของนักวิชาการที่จะถอดรหัสทางความหมายที่ซ่อนอยู่ใต้ตัวบทของบทเพลง และลักษณะของบุคลิกของศิลปินรวมทั้งท่าเต้นและการแสดงออก ที่สะท้อนความต้องการบอกเล่าเรื่องราวทางเพศและการต่อสู้ต่อรองกับบทบาททางสังคม แม้ว่าในความเป็นจริงแล้ว ศิลปินอาจไม่ต้องการมีภาพลักษณ์ในลักษณะของการยั่วยุอัตลักษณ์ และตัวตนในแบบที่นายทุนเจ้าของธุรกิจต้องการ แต่ทว่าติดที่สัญญาที่ทำไว้และเพื่อการดำรงชีพของตน ดังนั้นจากปรากฏการณ์นี้หากจะวิเคราะห์ในมุมมองของความคิดของอดอร์โน จึงเชื่อได้ว่าเพลงลูกทุ่งเป็นอุตสาหกรรมวัฒนธรรม ที่มีการผลิตสินค้าโดยมุ่งหวังผลกำไร เป็นการแสวงหาผลประโยชน์จากศิลปินและเป็นผลกำไรที่ตกแก่นายทุน ซึ่งเหตุการณ์เช่นนี้เมื่อมีกระแสโจมตีจากสังคมยิ่งทำให้เพลงนั้นโด่งดังเป็นที่รู้จัก แต่ทว่าความเสียหายทางภาพลักษณ์มักเกิดกับตัวศิลปินมากกว่านายทุนเจ้าของธุรกิจ

แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ยังมีคนในสังคมจำนวนไม่น้อยที่มองว่าการเสพการฟังบทเพลงนั้นสะท้อนถึงรสนิยมทางชนชั้น เพลงลูกทุ่งรุ่นใหม่ที่มีลีลาการเต้นที่ยั่วยุหรือเนื้อหาเพลงที่สองแง่สองง่ามนั้นถูกมองว่าเป็นศิลปะของกลุ่มอาชีพที่จัดอยู่ในชนชั้นล่าง เช่น คนตกรงาน เด็กวัยรุ่นตามชนบท คนงานในภาคเกษตร ในโรงงานอุตสาหกรรม วินมอเตอร์ไซค์ คนขับรถรับจ้าง เป็นต้น ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นบุคคล

ที่มีทุนทางเศรษฐกิจ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าคนในกลุ่มอาชีพชั้นสูง เช่น นักธุรกิจ นักวิชาการ ผู้บริหารระดับสูง แพทย์ อาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา ผู้ประกอบวิชาชีพเฉพาะสาขา ด้วยเหตุนี้บทเพลงลูกทุ่งจึงไม่ใช่สิ่งบันเทิง แต่ประกอบไปด้วยโครงสร้างที่ซับซ้อน บุรดิเออเรียกสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชนชั้น โดยมองมิติทางชนชั้นและมรดกทางวัฒนธรรมด้วยรสนิยมและตำแหน่งของบุคคล

บทสรุป : ข้อถกเถียงทางทฤษฎีต่อปฏิบัติการทางวาทกรรมในวัฒนธรรมสมัยนิยมของเพลงลูกทุ่งไทย

แม้ว่าการศึกษาวัฒนธรรมสมัยนิยมของเพลงลูกทุ่งไทย ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันนั้นมีความหลากหลาย และสามารถวิเคราะห์ได้หลายมุมมองจากหลายแนวคิด การให้ความสำคัญกับเพลงลูกทุ่งนอกจากเนื้อหาของบทเพลงแล้ว ต้องให้ความสำคัญกับศิลปิน การแต่งกาย การแสดงออก อัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นทั้งจากตนเองและจากผู้อื่น มุมมองของผู้เสพที่มีต่อศิลปินและบทเพลง บ่อยครั้งที่เพลงลูกทุ่งถูกนำมาเชื่อมโยงเข้ากับรสนิยมและความเป็นผู้ดีทางชนชั้น การสร้างวาทกรรมว่านี่คือศิลปะของคนชั้นสูงและนี่คือของชนชั้นต่ำ

ในปลายทศวรรษที่ 50 มีกระแสในการวิพากษ์วิจารณ์ถึงจิตสำนึกใหม่ว่า อะไรคือชั้นสูง อะไรคือชั้นต่ำ การมาของยุคหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) ได้ก่อให้เกิดกระแสของการสลายพรมแดนชั่วแบ่งทุกอย่าง ออกเป็นสอง มีการปฏิเสธวัฒนธรรมกระแสหลักที่สร้างขึ้นโดยชนชั้นนำ และนำไปสู่การตีความหมายใหม่สำหรับวัฒนธรรมสมัยนิยม กระแสยุคหลังสมัยใหม่ได้ทำให้ศิลปินมีการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างผลงานของตัวเองอย่างเป็นอิสระ คนรุ่นใหม่มีการสร้างผลงานเพลงด้วยตนเองแล้วอัปโหลดลงยูทูป เพื่อเรียกกระแสความนิยมโดยไม่ต้องหวังพึ่งพาค่ายเพลงอย่างในอดีต ซึ่งปรากฏการณ์นี้เป็นไปตามที่ แอนดี้ วาโรล (Andy Warhol) ที่เชื่อว่าศิลปะเป็นเรื่องรสนิยมและสุนทรียภาพของคนแต่ละคน ไม่ว่าใครก็สามารถทำงานศิลปะได้ ไม่เกี่ยวกับการเป็นคนชนชั้นใดๆ (Storey, 1998)

แม้ว่าในยุคหลังสมัยใหม่จะมีการก่อกำเนิดของเพลงลูกทุ่งในแบบเสรี และมีความเป็นอิสระมากขึ้น แต่ทว่าในธุรกิจบันเทิงนั้น มีความย้อนยุคโหยหาอดีตอีกครั้งจากการจัดประกวดร้องเพลงเพลงลูกทุ่งที่เน้นไปที่เพลงลูกทุ่งยุคเริ่มแรกและยุคทอง มีการร่ำพันถึงนักร้องลูกทุ่งรุ่นเก่าเป็นต้นแบบของการร้องเพลงให้กับปัจจุบัน มีการนำนักร้องลูกทุ่งในอดีตมาเป็นกรรมการตัดสินการประกวดร้องเพลงบนเวทีต่างๆ แลกกับการเป็นนักร้องหน้าใหม่ โดยมีค่ายเพลงหรือธุรกิจบันเทิงมารองกับการประกวดในแต่ละครั้ง ปรากฏการณ์นี้สอดคล้องกับแนวคิดของ เฟรดริก เจมสัน (Fredric Jameson) ที่เชื่อว่า ปรากฏการณ์ในยุคหลังสมัยใหม่มีรากฐานมาจากการวิพากษ์วัฒนธรรมของผู้มีอำนาจชั้นนำสังคม ซึ่งยึดในหลักการเหตุผลตามแบบทฤษฎีสมัยใหม่ (Modernism) วัฒนธรรมของผู้มีอำนาจจึงต่างจากวัฒนธรรมของมวลชนวัฒนธรรมในความคิดของเจมสันคือวัฒนธรรมหลายๆ แบบที่มาปะติดกัน จนเป็นภาพบิดๆ เบี้ยวๆ เป็นการล้อเลียนประวัติศาสตร์ การปฏิเสธรูปแบบ จำลองภาพความตาย สื่อเรื่องราวต่างๆ ผ่านหน้ากากและจินตนาการ เว้นว่างบางสิ่งไว้ ไม่บ่งบอกต้นกำเนิด แต่เป็นเป้าหมายหลายๆ แบบ เป็นวัฒนธรรมที่แบนราบ ไม่มีสูงต่ำ เปรียบเสมือนสำนึกใหม่ของอิสรภาพ เต็มไปด้วยการสร้างภาพตัวตน ไม่มีการคาดคะเน มีแต่ภาพลักษณ์และเปลือกหุ้ม (Jameson, 1988; Duangwiset, N., 2015) อีกทั้งยังเป็นการสูญเสียซึ่งตัวตนของเพลงลูกทุ่งและกำลังบอบช้ำด้วยการตกเป็นส่วนหนึ่งของระบอบกระแสทุนนิยม เพลงลูกทุ่งจึงกลายเป็นเพลงวัฒนธรรมสมัยนิยมที่แยกไม่ออกจากคำว่าเงินและอำนาจทางเศรษฐกิจ

การศึกษาปฏิบัติการทางวาทกรรมในวัฒนธรรมสมัยนิยมของเพลงลูกทุ่งไทย จึงต้องให้ความสำคัญกับแนวคิดหลังสมัยใหม่ เพราะสามารถอธิบายได้ชัดเจนกว่าทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม ทั้งนี้เป็นเพราะในยุคปัจจุบันการแปรเปลี่ยนของเพลงลูกทุ่ง ก่อให้เกิดความหลากหลายของแนวเพลง ความหลากหลายของศิลปิน และลักษณะของการแสดงที่ไม่สามารถจะนิยมได้ตายตัวไปในทิศทางเดียวกัน การให้ความสำคัญ การชีวิตที่สับสนในสังคมที่มีความซับซ้อน มนุษย์สามารถที่จะเลือกเสพบันเทิงได้ตามที่ใจตนเองปรารถนา โดยไม่จำเป็นต้องกังวลว่านี่เป็นศิลปะของคนชั้นสูงหรือคนชั้นต่ำ การเกิดขึ้นของมูลค่าทางเศรษฐกิจที่มหาศาลควบคู่ไปกับบทเพลงที่คนชั้นสูงหลายคนมองว่าต่ำ สะท้อนให้เห็นถึงชัยชนะของการสร้างสรรค์ และการโต้ตอบสังคมว่าสิ่งที่ถูกตีค่าว่าด้อยราคากลับมีมูลค่าที่สูงกว่าสิ่งที่ถูกตราว่าเป็นของชั้นสูง สอดคล้องกับแนวคิดของหลังสมัยใหม่ที่พยายามตอบโต้การครอบงำโดยสังคมกระแสหลักว่าสิ่งที่ดี ศิลปินที่ดี ควรจะมีลักษณะอย่างไร

นักวัฒนธรรมศึกษาอย่างเรย์มอนด์ วิลเลียมส์ (Raymond Williams) สนใจศึกษาวัฒนธรรมในมิติทางสังคม และวิถีชีวิต โดยพิจารณาจากการแสดงออก และพฤติกรรมของมนุษย์ เขาเชื่อว่าคนในสังคมมีระบบคุณค่าบางอย่างร่วมกัน สังคมพัฒนาไปได้โดยการเลือกปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่าง ประเพณีบางอย่างจะถูกปรับให้เข้ากับวิถีชีวิต และความต้องการของคนในปัจจุบัน การสืบต่อของประเพณี จึงไม่ใช่การนำของเก่ามาทั้งหมด แต่เป็นการปรับแต่ง ดัดแปลง และตีความใหม่ วัฒนธรรมตามจารีตประเพณี ถูกปรับแต่ง ถูกตีความใหม่อธิบายใหม่ เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ต่อไปในวัฒนธรรมร่วมสมัย (Duangwiset, N., 2015) เช่นเดียวกันกับเพลงลูกทุ่ง นั่นคือหากต้องการให้เพลงลูกทุ่งนั้นคงอยู่ จะต้องหลุดออกจากกรอบความคิดที่ว่าเพลงลูกทุ่งแท้ ลูกทุ่งเทียมนั้นต้องมีหน้าตาอย่างไร การคงอยู่ของเพลงลูกทุ่งจึงจำเป็นต้องถูกปรับเปลี่ยน และปรับรูปแบบของลักษณะศิลปินรวมทั้งการแสดงออกเพื่อให้คงอยู่ได้ในยุคปัจจุบัน

บทความชิ้นนี้ เป็นความพยายามที่จะสะท้อนให้เห็นถึงการช่วงชิงอำนาจบนปฏิบัติการทางภาษา และวัฒนธรรม ที่สะท้อนออกมาในวัฒนธรรมสมัยนิยมผ่านเพลงลูกทุ่งไทย ที่ถูกกระทำให้เป็นไปตามกระแสของระบบเศรษฐกิจของระบบทุนนิยม การถูกยึดเยียดตัวตนและอัตลักษณ์จากผู้ที่มีอำนาจ การต่อสู้ การสร้างพื้นที่ให้กับตนเองโดยอาศัยเทคโนโลยีที่ทันสมัยของการสื่อสาร และการสะท้อนภาพของวัฒนธรรมสมัยนิยมของเพลงลูกทุ่งไทยที่ถูกทำให้เป็นสินค้า ผ่านปฏิบัติการทางภาษาในรูปแบบต่างๆ ที่กระบวนการผลิตได้กระทำขึ้นเพื่อตอบสนองอุปทานของระบบตลาด การพยายามเปิดพื้นที่ทางสังคมของเพลงลูกทุ่งสมัยใหม่ ที่ได้กลายเป็นประเด็นสำคัญของการโต้แย้งเกี่ยวกับวัฒนธรรมมวลชนกระแสหลัก ระบบชนชั้น และการครอบงำ แต่ถึงอย่างไรก็ตามปรากฏการณ์ของเพลงลูกทุ่งที่เกิดขึ้น ได้กลายเป็นความชอบธรรมของการผลิตผลงานตามวัฒนธรรมสมัยนิยมที่ถูกดึงให้เข้ากับกลไกการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีอิสระที่จะเรียกร้อง ต่อรอง ต่อสู้ หรือกระทำการใดๆ ภายใต้สิทธิอันชอบธรรม ดังนั้นแนวคิดของการผลิตสร้างเพลงลูกทุ่งในสมัยปัจจุบันจึงเป็นการปะทะสังสรรค์ทางความคิด การใช้ปฏิบัติการทางภาษา ตลอดจนความพยายามที่จะปลดปล่อยตนเองจากการถูกครอบงำในวัฒนธรรมแบบเดิม

References

- Adorno, T. & Horkheimer, M. (1972). **Dialectic of Enlightenment**. New York: Herder and Herder.
- Duangwiset, Narupon. (2015). **Difference of Thinking Ways to Pop Culture**. Retrieved May 10, 2017, from <http://www.sac.or.th/databases/anthropology-concepts/articles/7>.
- Dumronglerd, Jintana. (1990). **Folk Music Literature**. Bangkok: Thai Khadi Research Institute. Thammasat University.
- Eoseewong, Nidhi. (1985). Folk Songs in Thai Cultural History. *Art and Culture Journal*, 16(6).
- Jameson, F. (1988). The Politics of Theory: Ideological Positions in the Postmodernism Debate. *The Ideologies of Theory Essays*, 2. London: Routledge.
- Potiwat, Piyaluk. (2011). Identity, Sub-cultural and Social Space of the Transgender. *Damrong Journal*, 10(1).
- Sing-Udom, Kanjana. (2012). **Thai Country Music Graphic Identity**. Master's Thesis, Department of Visual Communication Design, Graduate School, Silpakorn University.
- Storey, J. (1998). **An Introduction of Cultural Theory & Popular Culture**. University of Georgia Press, Athens.